

TUHÁRI ATTILA

EGY KORAI MAGYAR CATULLUS-PARAFRÁZIS*

V. László magyar király 1456. január 31-én Győr városában nemesi címert adományozott a Szeitei vagy más néven Sárói családból származó Mátyás deáknak és családjának.¹ Az adománylevélen csupán címerkép látható, címerleírást annak szövege nem tartalmaz. Az armális a következőképpen írható le: kék pajzsban fekete pajzstalp,² melyen balra fordult aranyszarvú ezüst eke vasánál függőlegesen álló, természetes színű, legalyazott fa látható, amelynek tetejéből három zöld szárú vörös rózsza hajt ki; a csörsisakon a pajzsbeli fa látható a rózsákkal, a sisaktakarók vörös-ezüst(?) mázúak.³

A Szeitei-címer ábrázolásának egyedisége miatt már rég felkeltette a kutatók figyelmét. A címerpajzsban szereplő, meglehetősen korai nehézeke-ábrázolás ugyanis mind életmódtörténeti, mind heraldikai szempontból említést érdemel, vizsgálói is erre helyezték a hangsúlyt.⁴ Rendszerint tanácstalanul állnak azonban a voltaképpeni kérdés megválaszolása előtt: mi motiválhatta a címer készítőjét vagy adományosát

* A munka elkészülte során heraldikai kérdésekben – kiváltképpen a címerleírásban – adott tanácsaiért Avar Antonnak (MNL OL), a kézirati hagyomány terén való – kis híján félre is vezető – bizonytalanságaim eloszlataért Kiss Dánielnek (ELTE BTK), a dolgozathoz fűzött további megjegyzéseiért pedig Takács Lászlónak (PPKE BTK) tartozom nagy köszönettel.

¹ Az oklevelet a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Diplomatikai Levéltára (a továbbiakban DL) őrzi, jelzete: DL 50530. Az adománylevél szövegének kritikai közlése rövid elemzéssel (és fekete-fehér reprodukcióval): *Toronyi A.*: Sárói (Szeitei)-címereslevél, 1456. In: *Középkori magyar címereslevelek I.* (1439–1503). Szerk. *Körmendi T.* Budapest 2013. 29–31. A címerképet színesben, rövid megjegyzéssel közli továbbá *Bertényi I.*: Magyar címertan. Budapest 2003. 41. (48. ábra); némileg hosszabb jellemzéssel *Nyulásziné Straub É.*: *Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein.* Budapest 1987. 36 (XX. tábla), 121; fekete-fehér fotón szerepel még: *Balassa I.*: Az eke és a szántás története Magyarországon. Budapest 1973. 299. Jóllehet Toronyi címerleírást is közöl, tanulmányunkban azonban annak – a szerző önhibáján kívüli – pontatlanságai miatt átdolgozott leírását adjuk.

² A pajzstalp mint heraldikai eszköz felismerése szintén Avar Anton érdeme, az eddigi címerleírásokban ennek maradványát a föld *realis* ábrázolásának tekintették, köztük jómagam is, noha módomban állt kétszer is megvizsgálni az eredeti ábrázolást.

³ A címermező körmostrás hátterének pontos színe a különböző digitális másolatok alapján nem eldönthető. Nyulásziné Straub Éva rövid leírásában zöldnek nevezi, a valóságban zöldeskék. Az eke teste piszkos halványszürke (tulajdonképpen a címerfestmény alapozó festésének színe némiképp elkoszolódva), amely elszíneződés rossz minőségű, lekopott ezüstoffesték oxidációjának nyoma is lehet. Az eke vasa és a rózsafa szára arannyal kevert barna festék. A sisaktakaró vörössel nem festett oldala (bélése) a címerkép enyhén vajszerű alapozásától eltekintve festetlen, és hasonló elfeketedés látható rajta, akár az eke testén, így Toronyi jellemzésével ellentétben vörös-arany helyett inkább vörös-ezüstnek mondható.

⁴ Az ilyen korai időből címerfestményen fennmaradt használatieszköz-ábrázolás ugyanis ritkaságszámba megy (*Nyulásziné Straub*: i. m. [1. jegyz.] 121.), ráadásul az itt szereplő fordított eke legtöbb részletében egyezést mutat a jóval későbbi, XIX. századi konstrukcióval, vagyis az évszázadok során alig változott. *Balassa*: i. m. (1. jegyz.) 300–301, idézi *Bertényi*: i. m. (1. jegyz.) 121, 32. jegyzet.

a szóban forgó címerkép elkészítésében.⁵ Legközelebb Toronyi merészkedik, amikor megjegyzi, hogy a későbbiekben az ilyen ábrázolások általában a család tevékenységi körére vonatkoztak, azt illetően viszont, hogy mi köze lehetett a Szentei családnak a képen látható eszközhöz, nem bocsátkozik találgatásokba: erről ugyanis semmiféle ismeretünk nincsen.

Az alábbi sorok a címer általunk feltételezett irodalomtörténeti jelentőségén túl reményeink szerint érvként szolgálnak amellet is, hogy a fenti, a címert a címernyerő tevékenységi körére vonatkoztató megállapítás – némi csavarral – a jelen esetben is tartható lehet. Ezzel összefüggésben pedig választ kínálnak arra, mivel indokolható a munkaeszköz címerképen történő, szokatlanul korai megjelenése.

Mindenekelőtt abból a tényből indulunk ki, hogy a címerért való folyamodás alkalmával a majdani címernyerőnek lehetősége volt tervezett vagy ősi címere vázlatának a kancellária előtti bemutatására.⁶ Ez a Zsigmond-kori címeradományok esetében jól kimutatható, hiszen az oklevelek szövege expressis verbis tudunkra adja, hogy a folyamodó címertervvel járult az uralkodó elé.⁷ Sajnálattunkra azonban az V. László-kori és későbbi adománylevelek ezt a formulát már elhagyják, csupán a folyamodás tényét közlik. Ennek ellenére nincs okunk a gyakorlat megszűnését feltételezni, hiszen a későbbi időkből immár fennmaradt supplicatiók tanúskodnak róla, hogy a szokás a XVI. században is változatlanul tovább élt.⁸

⁵ Az előzőeken túl: *Kálmán D.*: A középkori magyar armálisok címerei 1437 és 1490 között. In: *Micae medievales V. Fiala történések dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról.* Szerk. *Fábián L. – Gál J. – Haraszti Szabó P. – Uhrin D.* Budapest 2016. 145–157.

⁶ *R. Kiss I.*: Természetes ábrázolás az 1526. év előtti magyar czimerekben. *Turul* 24 (1903) 49–56, 119–125, 162–171. Ilyen supplicatio a középkorból nem maradt ránk. A királyhoz történő egyéb folyamodványok benyújtásának gyakorlatáról lásd *Szilágyi L.*: Írásbeli supplicatiók a középkori magyar adminisztrációban. *Levéltári Közlemények* 10 (1932) 157–176.

⁷ Egy ismertebb példa, Eresztvényi Ferenc szakácsmester 1414. szeptember 16-i címereslevelének vonatkozó szavaival: *arma seu nobilitatis insignia in praesentium litterarum nostrarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, ab eadem maiestatis nostre celsitudine eadem arma seu nobilitatis insignia sibi [...] hereditibusque et posteritatibus universis ipsorum, ex liberalitate nostra dari et conferri humiliter et devote supplicavit.* (*Fejérpataky L.*: Magyar czimeres emlékek I. Budapest 1901. 35). Más megfogalmazásban például halmi Bor Mihály allovázmester egy évvel későbbi (1415. július 2.) címeradományában: *Proinde ad universorum tam praesentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod coram celsitudine nostre maiestatis personaliter constituto nobili famoso ac egregio Michaelae dicto Bor [...] pro eo et eius nomine ac in personis nobilium virorum [...] exhibuit nobis quandam cartam, arma seu nobilitatis insignia [lacuna] clarius continentem [...]. Supplicavitque ob hoc celsitudini nostre maiestatis predictus Michael dictus Bor, [...] vicemagister agazonum regalium nostrorum, [...] humiliter atque devote, ut predicta arma seu nobilitatis insignia sibi [...] ex plenitudine potestatis nostre regie maiestatis atque liberalitate regia dare et concedere dignaremur.* (*Fejérpataky L.*: Magyar czimeres emlékek II. Budapest 1902. 13–14).

⁸ Legjobb példa erre Tinódi Sebestyén deák címer adományozásáért benyújtott folyamodványa (MNL OL R 64. 1. No. 14/b), illetve 1553. augusztus 25-én Bécsben kiállított címereslevele (MNL OL R 64. 1. No. 14/a). Címerképe magán a supplicatióon látható, a címeradományozó oklevélre – pénzszüke vagy egyéb okok miatt – nem került felfestésre, leírása viszont megtalálható annak szövegében. Köszönöm Kurecskó Mihálynak (MNL OL), hogy felhívta a figyelmemet az oklevélre.